

УДК 378.61

**ГУМАНІТАРНА СКЛАДОВА
МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ**

**HUMANITARIAN COMPONENT
OF MEDICAL EDUCATION**

Зінченко Н. О.,

кандидат філософських наук, доцент,
доцент, Українська медична стоматологічна
академія (Полтава Україна),
e-mail: nataliazinchenko81@gmail.com, ORCID
<https://orcid.org/0000-0002-3247-3836>

Zinchenko N. O.,

*Candidate of Philosophy, Associate Professor,
Associate Professor, Ukrainian Medical
Stomatological Academy (Poltava Ukraine),
e-mail: nataliazinchenko81@gmail.com, ORCID
<https://orcid.org/0000-0002-3247-3836>*

Аргументовано необхідність збільшення гуманітарної компоненти сучасної вищої освіти загалом та медичної освіти зокрема.

Доведено, що традиційна система освіти має бути замінена антропоцентричною, для якої характерні принципово нові змістовні та організаційні вимоги посилення інтеграційних зв'язків між дисциплінами природничо-наукового, професійного та гуманітарного циклів.

Зазначено, що професійна компетентність лікаря визначається сьогодні рівнем освіти, досвідом роботи в обраній галузі, індивідуальними здібностями та можливостями, постійним прагненням до самоосвіти та самовдосконалення, теоричним ставленням до своєї справи, готовності та спроможності до виконання професійної діяльності.

Ключові слова: освіта, вища освіта, вища медична освіта, гуманізація вищої освіти, самоосвіта, самовдосконалення.

The article substantiates the necessity of increasing the humanitarian component in the modern higher education, in general and in medical area in particular.

It has been proven that the traditional system of education should be replaced by the anthropocentric one, which is characterized by the fundamentally new content and organizational requirements, strengthening of integration links between the disciplines of natural sciences, professional and humanitarian cycles.

It has been noted that professional competence of the doctor is determined today by the level of education, experience in the chosen field, individual abilities and opportunities, constant aspiration for self-education and self-improvement, creative attitude to their work, readiness and ability to perform the professional activity.

Keywords: education, higher education, higher medical education, humanization of higher education, self-education, self-improvement.

Актуальність збереження і розширення гуманітарної складової вищої освіти загалом, а медичної освіти зокрема, визначається стрімкими змінами в розвитку та функціонуванні соціально-економічної, технологічної, аксіологічної та праксеологічної сфер життедіяльності суспільства ХХІ століття.

Ера інформаційного/постінформаційного суспільства породжує парадоксальну ситуацію – з одного боку все більше виробничих та побутових функцій переходить до різноманітної машинерії та вишуканих гаджетів, а з другого збільшується значення та роль людини як споживача, а в чомусь й (спів)учасника всіх цих досягнень та проявів науково-технічного прогресу. Особливо важливими є трансформації тих професійних сфер, що існують у парадигмі «Людина–Людина», зокрема медицини, освіти та юриспруденції.

Наслідком цього стає заміна традиційної моделі освіти антропоцентричною, для якої

характерні принципово нові змістовні та організаційні вимоги, посилення інтеграційних зв'язків між дисциплінами природничо-наукового, професійного та гуманітарного циклів.

Лікар, якщо тільки він не працює в закритій лабораторії, завжди пов'язаний з іншими людьми, знаходиться в постійній міжсуб'єктній взаємодії з пацієнтами, родичами пацієнтів, колегами, друзями тощо, здійснює вплив на психоемоційну складові внутрішнього суб'єктивного світу людини. Навіть залишаючи робоче місце, лікар не перестає бути лікарем, адже саме до нього звертаються сусіди та близькі за порадою та допомогою у складних ситуаціях.

Цим пояснюється необхідність формування у майбутнього лікаря комунікативних здібностей, оновлення галузевої термінології, відповідного рівня інтелекту та гуманітарної культури для розуміння пацієнта, а також здатності до співчуття, емпатії до страждаючої людини (хворого) та до родичів пацієнта, яким потрібна підтримка та допомога.

Мета статті – аргументувати важливість гуманітарної підготовки студентів-медиків, завдяки якій забезпечується розвиток творчих здібностей, світоглядних та ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. Споживацькі цінності, засилля технологічних та техногенних тенденцій у розвитку суспільства, експансія реклами, зміна ціннісних та світоглядних пріоритетів, привнесених масовою культурою, призводять до того, що сучасна людина зосереджується на вдосконаленні свого матеріального становища, нехтуючи духовним світом. «Спостерігається фрагментарність мислення з ознакою професійності – економіста, правника, лікаря, коли формуються окремі модулі знань, з яких зручно складаються утилітарні конструкції, але не може складатися загальна онтологічна картина, що віддзеркалює існуюче» [1]. Така суспільна ситуація породжує нові виклики перед вищою освітою.

Комфортне існування людини в умовах «плинної сучасності» (З. Бауман), залежить від рівня володіння інформацією, тому зараз спостерігається стійка тенденція прагнення людей до нових знань, до оволодіння все новими джерелами інформації, взагалі до процесу пізнання. Наслідком цього є зростання попиту на освіту та урізноманітнення джерел інформації, перетворення викладача на особливого суб'єкта комунікаційного та навчального процесу, впровадження інновацій у навчально-виховний процес.

Звісно, інформація – це значний ресурс як для професійного, так і особистісного зростання, проте, сучасність характеризується наявністю таких явищ як інформаційне споживання та інформаційне перевантаження. Перше пов'язано з механічним сприйняттям інформації, коли не відбувається її аналіз та осмислення, інформація «скачується» з інтернету або інших джерел, але людина навіть не намагається зрозуміти її, розкрити значення

отриманих даних. Інформаційне перевантаження, навпаки, породжується прагненням збільшення знань шляхом використання новітніх інформаційних технологій, розширення евристичного потенціалу особистості. «...Сьогодні вхідні інформаційні потоки починають перевищувати здібності мозку людини по сприйняттю інформації. У таких умовах мозок людини намагається найшвидше поглинуть все нові і нові дані, без належного емоційного сприйняття, відповідного аналізу, запам'ятовування, самостійного обмірковування будь-якої проблеми» [2].

В медичній сфері широкі інформаційні можливості призводять до ще одного неприємного наслідку – втрати безпосереднього контакту лікаря з хворим, адже «процес технізації медицини сприяє зростанню влади лікаря і одночасно відчуженню його від пацієнта... втрачається міжособистісний контакт між лікарем та пацієнтом, виникає небезпека зведення лікування до суто технологічного «машинного» дійства» [3, с. 129].

Як зауважують Л. В. Ягенич та М. Е. Акулова, «зараз у більшості студентів, у тому числі і студентів-медиків, відсутня потреба в гуманітарному знанні, спостерігається нівелювання значення гуманітарної культури і відповідне відношення до предметів гуманітарного циклу в навчальному плані. Не всі студенти готові до сприйняття та засвоєння гуманітарних дисциплін. Причина цього не лише в певній дегуманізації вищої освіти, але й в дефіциті довузівської загальнокультурної підготовки» [4, с. 229]. Тому нагальна потреба стає гуманітаризація освітнього процесу, концентрація «гуманітарних наук, що вивчають *conditio humana*, тобто досвід буття людини в соціокультурному й особистісному контексті через студіювання історії, філософії, літератури, мистецтва тощо; різноманітність філософських і соціальних дисциплін, які розробляють ідею «людської природи» із сукупністю розрізнених характеристик (включаючи способи мислення, відчуження, дії), властивих саме людині» [5, с. 156–157].

Вирішальне значення у процесі формування творчої, інноваційної, соціально адаптованої особистості сучасного фахівця у будь-якій галузі є забезпечення високої якості її гуманітарної складової. «Поняття «гуманізація освіти» розуміється як оновлення змісту освіти, збільшення в ній питомої ваги цінностей загальнолюдської культури; як демократизація педагогічного спілкування, створення в навчальному закладі належного морально-психологічного клімату; як урахування індивідуальних особливостей студентів; звернення до мотиваційно-ціннісної сфери» [7, с. 115].

Це особливо важливо у медичній сфері, де акцентується увага на людині як цілісній системі, а лікар має необмежений доступ до людського ресурсу, чинить вплив на велику кількість людей, їх життя та здоров'я, людина сприймається лікарем як цілісна єдність духовного, душевного, тілесного та як трансцендентна цінність [3].

Справжній лікар прагне не лише вилікувати свого пацієнта, а й навчити його гармонійно співіснувати з іншими людьми та самим собою. Для розв'язання цього завдання він повинен знати закономірності функціонування соціуму, розуміти природу конфліктних або кризових ситуацій, а саме ці навички й забезпечує гуманітарна освіта. «Гуманітарні науки є узагальненими ідеями усього людства, в основі яких лежать теоретичні надбання з різних наук багатьох країн світу. Підґрунтам сучасних гуманітарних наук є пріоритетні цінності людства, але саме метою пізнання студентами цих наук є оптимізація шляхів та засобів досягнення соціальної справедливості, забезпечення громадської злагоди, формування інтелектуально-творчої особистості у культурному середовищі; вони є передумовою для входження молодої особистості у загальнокультурне світове спітовариство; вони формують глибокі світоглядні позиції і спрямовують на досягнення духовної самостійності у незалежному суспільстві» [8, с. 32].

Студенти багато втратять у своєму особистісному розвитку, якщо будуть позбавлені можливості вивчати комплекс гуманітарних дисциплін, адже зараз спостерігається зменшення нормативних гуманітарних дисциплін, скороченням аудиторних годин на їх викладання, тому що «гуманізацію вищої професійної медичної освіти варто розуміти як стратегічний інноваційний напрямок у функціонуванні та розвитку медичних вишів, спрямований на підготовку нового покоління лікарів, здатних враховувати в процесі медичного обслуговування населення не лише медико-біологічні, а також і соціальні та духовні детермінанти здоров'я людини; лікарів, здатних включати позитивний і послаблювати негативний вплив біологічних, соціальних і духовних факторів з метою успішного розвитку і відтворення людини та культури людства» [4, с. 226].

«Предметом формування впродовж навчання у вищому навчальному закладі повинні бути не лише професійні, спеціалізовані знання медицини, а й базові професійно важливі якості та моральні імперативи – готовність допомогти, співпереживання, емпатійність, співчуття» [9, с. 425]. Якщо навіть здається, що вивчення філософії чи етики не формує жодних професійних компетентностей представників медичної професії, варто пам'ятати про те, що фахівець, навіть високо кваліфікований у будь-якій галузі, перш за все особистість, світоглядні, аксіологічні та моральні установки якої визначають не лише процес її розвитку та життєдіяльності, а й суттєво впливають на професійні якості. Тобто, знання та навики, отримані студентами в процесі оволодіння гуманітарними дисциплінами, формують усі сфери життєдіяльності людини, забезпечують цілісне осмислення людини та універсуму, формують уміння працювати з людьми, вправно керувати комунікативним процесом.

У сучасному суспільстві загострюються суперечності між морально-етичними і економічними

чинниками, практично все має свою споживчу вартість, гонитва за прибутками стає чи не найпопулярнішим видом діяльності, продається все, починаючи від продукції промислового та агротехнічного сектору і закінчуючи здоров'ям людини. Проте, одночасно з цим, в світі спостерігається тенденція гуманізації суспільних відносин, наслідком чого має стати гуманізація професійної підготовки майбутніх лікарів.

Сучасний лікар потрапляє в ситуацію морально-етичного вибору – надавати допомогу хворому він зобов'язаний клятвою Гіпократа, проте, якщо лікар працює у приватній, платній клініці, то не може надати допомогу, якщо пацієнт не проплатив його послуги або не має медичної страховки.

Головне завдання медицини зараз забезпечити якісне медичне обслуговування, під яким розуміється «обслуговування, при якому ресурси організуються таким чином, щоб з максимальною ефективністю і безпечною задовольняти медико-санітарні потреби тих, хто найбільш усього потребує допомоги, проводити профілактику і лікування без непотрібних витрат і відповідно до вимог найвищого рівня» [10].

Медичні навчальні заклади переорієнтовуються з традиційної моделі медичної освіти, коли предметом вивчення були різноманітні патології організму людини, окремих органів чи систем на здоров'яцентристську, орієнтовану на формування комплексних системних підходів до людини, урахування біологічних, духовних, соціальних факторів її здоров'я, посилення вимог до людських особистісних якостей лікаря. «Випускники медичних ВНЗ, безперечно, мають бути прагматично налаштовані, знати не лише зміст своєї професії, а й потреби суспільства, можливості застосування професійних знань і навичок в умовах ринкового суспільства, перспективи кар'єрного зростання. Вони мають володіти необхідною інформацією і вміннями розв'язувати різноманітні практичні завдання, вміти спілкуватися з людьми, переконувати і розуміти інших. Водночас випускники медичних ВНЗ мають не лише знати, а й цілком приймати і керуватись у своїх діях лікарською етикою, мати необхідні для лікаря моральні якості, риси характеру, які позначаються дійсним гуманізмом і відчуттям відповідальності» [11, с. 27].

Професійна компетентність лікаря визначається сьогодні рівнем освіти, досвідом роботи в обраній галузі, індивідуальними здібностями та можливостями, постійним прагненням до самоосвіти та самовдосконалення, творчим ставленням до своєї справи, готовністю та спроможністю до виконання професійної діяльності. Тому варто погодитися з думкою Н. Самборської, що «для формування сучасного фахівця гуманітарні дисципліни є невід'ємною складовою освітнього процесу, сприяє розвитку високодуховної, культурної, творчої особистості, у якої професійні якості доповнюються, а можливо навіть базуються на її високоморальному, відповідальному ставленні до своєї роботи, що,

в свою чергу, є невід'ємною складовою саме компетентного медичного працівника» [12, с. 76].

Висновки. Сьогодні освіта вже не сприймається лише як навчальний процес. Її місія значно розширюється, оскільки освіта перетворюється на засіб та умову соціокультурного розвитку людства, формує у людини внутрішню потребу до самоосвіти й самовиховання.

Проте, вивчаючи лише суто професійні (у даному контексті, медичні) дисципліни, студент ризикує перетворитися на робота, на високопрофесійного виконавця, втратити здатність до емпатії та співчуття, відмови від основних поведінкових патернів та ціннісних настанов. Тому важливим компонентом вищої освіти є цикл гуманітарних та соціальних дисциплін, які формують особистість, розкривають глибинні потенції людини. Гуманістична спрямованість професійної підготовки медичного працівника детермінує формування не лише загальнолюдських, а й суто професійних, спеціальних навичок та вмінь, які забезпечать вдалий розвиток здібностей майбутнього лікаря, успіх у професійній сфері, тому що спеціальні навички та знання засвоюються значно краще тим студентом, який має вищий рівень моральної відповідальності та духовного розвитку. Саме такі студенти в майбутньому стануть висококваліфікованими професіоналами.

Як не парадоксально це звучить, але, «найвідповідальніше соціальне завдання гуманітарної освіти – реформування, або «спасіння» природничої та точної освіти» [13, с. 124–139]. Тому питання викладання циклу гуманітарних дисциплін у медичних видах є актуальним та важливим. Позитивне вирішення цього питання забезпечить розвиток всього суспільства, уможливить ствердження прогресивного світосприйняття та домінування загальнолюдських цінностей.

Список використаних джерел

1. Діденко, Н., 2008. ‘Проблеми гуманізації вищої освіти’, *Освіта.ua*, 05.05.
2. Васильєва, ІВ., 2011. ‘Проблема трансформації освіти у медичних ВНЗ України на шляху до світового та європейського освітньо–культурного простору’, *Інноваційний розвиток суспільства за умов крос–культурних взаємодій: зб. матеріалів IV Міжнар. наук.–практ. конф. Для студ., асп., науковців*, 27–30 квітня 2011, Суми: ВВП Мрія, Т.1, с.243–247.
3. Васильєва, ІВ., Білецька, ЛВ., 2012. ‘Філософські аспекти гуманізації та гуманітаризації вищої медичної освіти в контексті сучасної парадигми здоров’я’, *Політологічний вісник*, Вип.60, с.123–131.
4. Ягенич, ЛВ., Акулова, МЕ., 2013. ‘О проблеме гуманізації вищого медичного образування’, *Педагогічні науки*, Вип.112, с.225–231.
5. ‘Антропокультурні чинники європейського вибору України’, 2014, [Є. І. Андрос, Г. І. Шалащенко, В. П. Загороднік та ін.], К.: Наук. думка, 301 с.
6. Налужна, ТВ., 2013. ‘Гуманізація освітнього процесу та формування духовних цінностей студентської молоді в контексті Болонського процесу’, *Медична освіта*, №2 (9), с.114–116.
7. Цілко, В., 2006. ‘Роль соціально–гуманітарних наук у формуванні особистості студента вищого навчального закладу’, *Психолого–педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. пр. / Уман. держ. пед. ун–т ім. П. Тичини; [голов. ред.*

- Побірченко Н. С.], Умань: УДПУ ім. Паєла Тичини, Вип.15, с.32–44.
9. Кахно, ІВ., 2010. ‘Детермінанти особистісного становлення студентів-медиків на етапі професійного навчання’, *Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України: Проблеми сучасної психології*, Вип.8, с.418–428.
 10. ‘Руководство по разработке стратегий обеспечения качества и безопасности с позиции систем здравоохранения’, 2008, [Дж. Овретвайт, Т. Кляцинга и др.; предисловие В. Ханер]; Европейское региональное бюро ВОЗ, Всемирная организация здравоохранения, Женева: *Отдел прессы ВОЗ*, 86 с.
 11. Кир’ян, ТІ., 2016. ‘Принципи перебудови вищої освіти і вища медична школа України’, *Scientific Journal «Science Rise: Pedagogical Education»*, №6 (2), с.26–30.
 12. Самборська, НМ., 2016. ‘Роль гуманітарних дисциплін у формуванні соціально-комунікативної компетентності майбутніх медичних працівників’, *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, IV (17), I: 108, с.74–77.
 13. Афанасьев, ЮН., 1997. ‘Информатизация образования как глобальная проблема на рубеже веков’, *Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер»*, М.: АИК, Февраль (№20), с.124–139.

References

1. Didenko, N., 2008. ‘Problemy gumanizacii’ vyschhoi’ osvity (Problems of humanization of higher education), *Osvita.ua*, 05.05.
2. Vasyl’jeva, IV., 2011. ‘Problema transformacii’ osvity u medychnyj VNZ Ukrai’ny na shljahu do svitovogo ta jevropejs’kogo osvitn’o-kul’turnogo prostoru (The problem of transformation of education in medical universities of Ukraine on the way to the world and European educational and cultural space), *Innovacijnyj rozvytok suspil’stva za umov kros-kul’turnyh vzajemodij: zb. materialiv IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Dlja stud., asp., naukovyciv*, 27–30 kvintija 2011, Sumy: VVP Mrija, T.1, s.243–247.
3. Vasyl’jeva, IV., Bilec’ka, LV., 2012. ‘Filosofs’ki aspekty gumanizacii’ ta gumanitaryzacii’ vyschhoi’ medychnoi’ osvity v konteksti suchasnoi’ paradigm zdorov’ja (Philosophical aspects of humanization and humanization of higher medical education in the context of the modern paradigm of health), *Politologichnyj visnyk*, Vyp.60, s.123–131.
4. Jagenich, LV., Akulova, ME., 2013. ‘O probleme gumanizacii vysshego medicinskogo obrazovanija (On the problem of humanization of higher medical education)’, *Pedagogichni nauky*, Vyp.112, s.225–231.
5. ‘Antropokul’turni chynnyky jevropejs’kogo vyboru Ukrai’ny (Anthropocultural factors of the European choice of Ukraine)’, 2014, [Je. I. Andros, G. I. Shalashenko, V. P. Zagorodnjuk ta in.], K.: Nauk. dumka, 301 s.
7. Naluzhna, TV., 2013. ‘Gumanizacija osvitn’ogo procesu ta formuvannja duhovnyh cinnostej students’koj’ molodi v konteksti Bolons’kogo procesu (Humanization of the educational process and the formation of the spiritual values of student youth in the context of the Bologna process)’, *Medychna osvita*, №2 (9), s.114–116.
8. Cipko, V., 2006. ‘Rol’ social’no-gumanitarnyh nauk u formuvannji osobystosti studenta vyshhogo navchal’nogo zakladu (The role of social and humanities in the formation of the personality of a student at a higher educational establishment)’, *Psyholого-pedagogichni problemy sil’s’koj’ shkoly: zb. nauk. pr. / Uman. derzh. ped. un-t im. P. Tychyny; [golov. red. Pobirchenko N. S.], Uman’: UDPU im. Pavla Tychyny*, Vyp.15, s.32–44.
9. Kahno, IV., 2010. ‘Determinanty osobystisnogo stanovlennja studentiv-medykiv na etapi profesijnogo navchannja (Determinants of the personal formation of medical students at the stage of professional training)’, *Zbirnyk naukovyh prac’ KPNU imeni Ivana Ogijenka, Instytutu psychologii’ im. G. S. Kostjuka APN Ukrai’ny: Problemy suchasnoi’ psychologii’*, Vyp.8, s.418–428.
10. ‘Руководство по разработке стратегий обеспеченія якості та безпеки з позиції систем здравоохранення (Guidelines for developing quality and safety strategies from a health system perspective)’, 2008, [Дж. Овретвайт, Т. Кляцинга і др.; предисловие В. Ханер]; Европейское региональное бюро ВОЗ, Всемирная организация здравоохранения, Женева: *Отдел прессы ВОЗ*, 86 с.